

Dr. Octavian Laiu-Despău

**DIN LUMEA JOCURILOR
DE CUVINTE**

Dr. Octavian Laiu-Despău

**DIN LUMEA
JOCURILOR
DE CUVINTE**

– Anagrame, palindromuri, calambururi etc. –

Editura Limes

Cluj-Napoca, 2010

Motto:

„Cuvintele sunt desigur, cel mai puternic drog folosit de om”
Rudyard Kipling

INTRODUCERE

„Nici o jucărie nu e mai frumoasă ca jucăria de vorbe”. Această afirmație aparține marelui poet și scriitor Tudor Arghezi, autorul unui volum cu conținut rebusist intitulat *Cuvinte potrivite și... încrucișate*. Este în natura omului ca ființă vorbitoare și gânditoare să se joace cu cuvintele. Într-adevăr, ce poate fi mai plăcut și mai captivant decât să jonglezi cu literele alfabetului, cu cuvintele și cu frazele. Să descompui și să recombini elementele limbajului este o provocare intelectuală, un act de creație. Ce sentiment unic de satisfacție trăiește atât cel care dezleagă un careu de cuvinte încrucișate dificil, cât și cel care compune o anagramă insolită, creează un palindrom original sau descoperă un calambur strălucit.

Jocurile cu cuvintele sunt apreciate la toate vârstele: de la preșcolarul care se amuză cu o ghicitoare sau o încurcătură de limbă până la vârstnicul care născocoște o vorbă de spirit savuroasă sau compune o problemă enigmatică inedită.

La ce folosesc jocurile de cuvinte? Ele constituie în primul rând o sursă inepuizabilă de amuzament și delectare intelectuală, o modalitate de destindere, de petrecere a timpului liber. Ajută de asemenea la stimularea creativității, lărgirea vocabularului, cultivarea simțului practic frazeologic, dezvoltarea gândirii logice și combinatorii, modelarea rațiunii și îmbogățirea culturii generale. Lapsusurile, deraierile lexicale și diversele jocuri involuntare de cuvinte sunt cercetate de psihologi și neurolingviști pentru a înțelege mai bine modul de funcționare al creierului în ce privește funcțiile limbajului și prelucrarea de informații sau permit diagnosticarea unor tulburări cognitive.

Pentru omul modern jocurile de cuvinte reprezintă o modalitate de recreere, de divertisment, dar nu a fost întotdeauna așa. În antichitate și în Evul Mediu anagramele aveau un caracter

mistic și erau folosite pentru a releva noi înțelesuri. Palindromurilor li se atribuiău proprietăți magice și serveau drept talismane pentru prevenirea unor calamități și tratarea unor boli. Preotesele oracolelor își întemeiau adesea profețiile pe calambururi cu înțeles echivoc. De-a lungul istoriei unele jocuri de cuvinte au pricinuit moartea a zeci de mii de oameni. Este cazul încurcăturilor de limbă sau a cuvintelor de greu de pronunțat folosite ca teste antispionaj.

În literatură se întâlnesc adesea jocuri de cuvinte. Numeroși prozatori și poeți au recurs în operele lor la calambururi, enigme, acrostihuri, nonsensuri și multe alte jocuri de cuvinte. Rolul lor este de cele mai multe ori umoristic, aparțin comicului de limbaj sau reprezintă pur și simplu simple curiozități și amuzamente lingvistice. Calamburul în special a fost cultivat pentru a satiriza și ridiculiza defectele de caracter sau anumite aspecte negative ale societății. Unii scriitori recurg la anagrame pentru a-și crea pseudonime sau pentru a oferi indicii relevante pentru desfășurarea acțiunii. Alteori artificiile verbale au rol grafic, structural, și apar mai ales în scrierile manieristilor (pangrame, pictograme, holorime etc.). Avangardiștii au inventat și au cultivat noi forme de exprimare literară bazate pe jocuri de cuvinte și procedee lingvistice.

De-a lungul timpului s-au imaginat sute de tipuri și variante de jocuri de cuvinte. De la cele mai simple și mai ușoare, până la cele mai complexe și mai dificile. Unele sunt vechi de milenii, altele au fost lansate în ultimii zeci de ani. Posibilitățile sunt nelimitate și oricine poate inventa un nou joc de cuvinte. Nu este nevoie decât de imaginație, abilitate și perseverență.

Din varietatea imensă de jocuri de și cu cuvinte ne-am oprit în lucrarea de față doar asupra câtorva. Primele 3 capitole sunt dedicate unora dintre cele mai cunoscute, apreciate și răspândite jocuri de cuvinte: anagrama, palindromul și calamburul. Fiecare din ele constituie un subiect vast, cu numeroase subcategorii de jocuri de cuvinte. Li s-ar putea dedica

câte un volum întreg fiecăruia dintre ele. Capitolul 4 investighează încurcăturile de limbă și locul lor în folclor, literatură și istorie. Următoarele 3 capitole se ocupă de unele jocuri de limbaj mai puțin cunoscute și cercetate la noi: lipograma, pangrama, ambigrama, holorima și scrierile macaronice. În ultimul capitol se discută despre umor în relație cu jocurile de cuvinte. Aici sunt incluse perle, culmi, traduceri, anecdote, bancuri ș. a. În general fiecare capitol este structurat după același plan: o prezentare generală a subiectului, o incursiune în istoria și literatura universală, câteva repere din istoria românească și exemple concrete românești.

Jocul cu cuvinte nu este numai o joacă, este și artă. Un joc de cuvinte valoros necesită talent, cunoștințe, îndemânare și, adeseori, răbdare și trudă. După cum bine spunea poetul Marcel Breslașu: „Hei! Nici cu joaca de cuvinte nu e lucru-atât de lesne.”

Această carte este de fapt dezvoltarea site-ului despre *Jocuri de cuvinte* (<http://jocuridecuvinte.ro/>) pe care l-am inițiat în 2002. Acest site datorează mult aportului venit din partea numeroșilor vizitatori care prin comentariile, sugestiile, contribuțiile și întrebările lor au participat la materializarea acestui proiect. Doresc să le mulțumesc în special enigmatistilor Ion I. Badea și Constantin Teodorescu care mi-au pus la dispoziție materiale suplimentare valoroase inclusiv din propria lor creație. De asemenea le sunt recunoscător lui George Roca, Simona Bozintan, Florentin Smarandache, Marilena Bara și Laszlo Alexandru pentru ajutorul lor și pentru discuțiile pe diferite teme.

*Autorul (tavilis@yahoo.com)
Timișoara,
mai 2010*

ABREVIERI ȘI SIGLE

d. Hr. = după Hristos
î. Hr. = înainte de Hristos
jud. = județ
sec. = secol

- DEX – *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2009
DLR – *Dicționarul limbii române*
LOC – *Lista oficială de cuvinte*, ediția a IV-a (LOC4-1) – lista oficială de cuvinte acceptată de Federația Română de Scrabble
MDN – Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*, Ed. Saeculum, București, 2006

II. PALINDROMURI

Palindromul este un cuvânt sau o frază care poate fi citită atât de la stânga la dreapta, cât și de la dreapta la stânga, sensul rămânând același. Ca și în cazul altor genuri enigmistice, semnele diacritice nu se iau în considerare.

De exemplu: **UNU, COJOC, REVER** etc.

Denumirea de *palindrom* derivă de la cuvintele grecești *palin* – „din nou” și *dromos* – „drum”.

Versurile, propozițiile sau frazele palindromice se mai numesc *anaciclice*, *retrograde*, *recurente* sau *sotadice* (după Sotades care se spune că le-a inventat).

Din istoria universală a palindromului

În mod tradițional primele palindromuri sunt atribuite lui Sotades din Maronea (c. 276 î. Hr.), un poet grec care a trăit în Egipt în timpul lui Ptolemeu Philadelphus. Legenda spune că Sotades a scris o satiră veninoasă la adresa conducătorului său, iar Ptolemeu, înfuriat, a ordonat ca Sotades să fie închis într-o cutie și aruncat în mare. Din poemele lui Sotades nu s-au păstrat decât fragmente, însă acestea nu conțineau nici un palindrom.

- **Pătratul Sator**

Cel mai vechi palindrom cunoscut este celebrul Pătrat Sator. El constă din cinci cuvinte în limba latină fiecare de cinci litere: SATOR, AREPO, TENET, OPERA și ROTAS care împreună alcătuiesc un palindrom. Dispunând aceste cuvinte într-o matrice pătratică se obține un pătrat magic care poate fi citit

identic în 4 direcții diferite: de la stânga la dreapta, de la dreapta la stânga, de sus în jos sau de jos în sus:

S	A	T	O	R
A	R	E	P	O
T	E	N	E	T
O	P	E	R	A
R	O	T	A	S

În centrul pătratului se află cuvântul TENET care formează o cruce palindromică.

Formula are o istorie lungă. Cercetările arheologice datează acest text în perioada romană, cel puțin din sec. 1 d. Hr. Cel mai vechi pătrat Sator cunoscut a fost descoperit în ruinele de la Pompei, oraș din Italia antică, situat în apropiere de Napoli care a fost îngropat de erupția vulcanului Vezuviu în anul 79 d. Hr. Cu ocazia săpăturilor din 1925 a fost descoperit, sub forma ROTAS OPERA TENET AREPO SATOR, pe peristilul locuinței lui Paquius Proculus, iar în anul 1936 a fost găsit și pe stucul care învelea una dintre coloanele Marii Palestre. Alte pătrate din perioada romană au fost descoperite în șantierele arheologice de la Manchester, de la Corinium (actualul Cirencester în Anglia), de la Dura (actuala Siria) sau de la Aquincum (actualul Altofen în Ungaria). Ulterior, pătratul magic s-a răspândit în mai toate țările Europei, în Orientul Mijlociu, ajungând chiar și în Africa și America. Ca formulă magică, textul a fost găsit inscripționat sau pictat pe numeroase pietre funerare, pe obiecte de uz personal (săbii, pumnale, cupe) și de podoabă (broșe, medalioane). În Evul Mediu și mai târziu acestei formule i s-au atribuit proprietăți magice și a fost întrebuințată ca talisman mai ales în prevenirea și vindecarea unor boli.

Această interpretare, dacă se dovedește adevărată, ar reprezenta un argument puternic pentru originea creștină a formulei. Ipoteza este cu atât mai plauzibilă cu cât probabilitatea matematică ca această combinație să fie întâmplătoare este extrem de scăzută. Cu toate acestea, teoria nu a fost acceptată de toți cercetătorii, în special de cei care resping originea creștină a pătratului.

Se speră ca viitoarele descoperiri arheologice sau istoriografice să aducă la lumină noi dovezi care să elucideze misterul care încă înconjoară bimilenarul palindrom magic.

Altă formulă palindromică folosită ca talisman magic de gnostici în perioada Imperiului Roman Târziu, mai ales în marile centre populate, cum ar fi Alexandria, era *Ablanathanalba*. În litere grecești este un palindrom: ΑΒΛΑΝΑΘΑΝΑΛΒΑ.

În vechile papirusuri magice grecești au fost descoperite și alte cuvinte și formule palindromice, de cele mai multe ori fără vreun înțeles aparent, unele având o lungime considerabilă (în limba greacă grupurile TH și PH sunt litere individuale):

**ABERAMENTHOOUTHLEERTHEXANAXETHRELTHUO
OTHNEMAREBA
IAEOBAPHRENEMOUNOTHILARIKRIPHIAEYEAIPHI
RKIRALITHONUOMENERPHABOEAI**

Aceste incantații se puteau scrie și sub forma unui lung triunghi isoscel prin eliminarea câte unei litere din capete, deoarece își păstrau simetria și caracterul palindromic la fiecare pas al scurtării.

Cel mai vechi palindrom grecesc cunoscut este un *graffito* descoperit în siturile arheologice de la Pompei și Lausanne:

Ede moi Dios ar apata para soi Diomede

Tot din Grecia antică ne-a rămas și palindromul:

Nipson anomemata me monan opsin

ce apărea pe fântânile publice și care se traduce prin „Să te speli de păcate, nu numai pe față”. Acest palindrom a rămas celebru și mai târziu, deși scris diferit (**Niyon anomhmata, mh monan oyin**) și a fost găsit gravat pe un bazin din fața bazilicii Sfânta Sofia din Istanbul. Inscripția datează din sec. 6 d. Hr.

Poetul roman Sidonius Apollinaris (sec. 5) explică într-o scrisoare adresată prietenului său Burgundio ce sunt „versurile recurente”:

„Un vers recurent este acela care poate fi citit de la început sau de la sfârșit fără a schimba locul vreunei litere și fără ca metrul să fie modificat.” În continuare Apollinaris prezintă două exemple de versuri recurente, pe primul denumindu-l „clasic”:

**Roma tibi subito motibus ibit amor³
Sole medere pede, ede perede melos⁴**

Un alt palindrom celebru care ne-a rămas din limba latină este următorul:

In girum imus nocte et consumimur igni

care se poate traduce prin „intrăm noaptea în cerc și suntem consumați de foc” și se referă la fluturii de noapte atrași fatal de strălucirea focului.

Călugărul benedictin german Rabanus Maurus (c. 780-856) a publicat în jurul anului 810 *De laudibus sanctae crucis*, o colecție de poeme în limba latină în cuvinte și imagini

---

³ În traducere aproximativă: „Îți va pleca pe neașteptate dragostea de la Roma datorită frământărilor.”

⁴ Originea acestui vers este necunoscută și nu are vreun înțeles aparent.

dedicate sfintei cruci. În ultima figură a cărții apare următorul palindrom dispus în cruce în interiorul unui pătrat de litere:

Oro te ramus aram ara sumar et oro

Împăratului bizantin Leon VI Filozoful (866-912) îi este atribuit un poem alcătuit din 26 de versuri palindromice în limba greacă, intitulat *Karkinos* („Crabi”). Poemul a fost publicat de teologul și cărturarul grec Leo Allatius (c. 1586-1669) în *Excerpta varia Graecorum Sophistarum...* (1641).

Cele mai vechi palindromuri cunoscute în limba spaniolă datează din 1561. În *Cancionero llamado Sarao de Amor* a lui Juan de Timoneda (c. 1520-1583) întâlnim următoarele trei versuri palindromice:

**Ola moro moro malo.
No tardes y sed ratón.
No desseo esse don.**

În limba franceză propoziții palindromice sunt cunoscute încă din sec. 16. În *Le grant et vray art de pleine Rhetorique* (1521), Pierre Fabri citează următorul vers retrograd:

A mesure ma dame rusé m'a

O lady de la curtea reginei Elisabeta I a Angliei, surghiunită pe motivul unor legături nepermise, a adoptat epigrama palindromică **Ablata at alba** („Alungată, dar curată”).

Primul palindrom în limba engleză este atribuit poetului John Taylor (1578-1653), în 1614:

Lewd did I live & evil I did dwell

III. CALAMBURURI

Calamburul este jocul de cuvinte bazat pe echivoc sau pe asemănarea de sunete a unor cuvinte deosebite ca sens. Efectul umoristic sau de surpriză al calamburului se produce prin ambiguitatea – fie semantică, fie sonoră – a unor cuvinte sau grupuri de cuvinte care se pronunță la fel sau similar. Principalele procedee prin care se realizează un calambur sunt omonimia, paronimia, polisemia, omofonia și ligamentele.

Originea cuvântului „calambur”

Termenul *calambur* a fost preluat din franceză – *calembour*, a cărui origine nu este stabilită cu certitudine. La noi este atestat încă din 1838 la Constantin Negruzzi:

„Nime nu mai gândea la poeți ce ședeau ascunși prin poieți. (Iartă-mi acest rău calambur.)” (*Negru pe alb (Scrisoarea IV)*).

În franceză, primul care a folosit cuvântul *calembour* a fost filozoful și scriitorul francez Denis Diderot într-o scrisoare către Sophie Volland datată 1 octombrie 1768. Această atestare nu oferă însă nici un indiciu asupra originii sale.

Potrivit unor opinii, cuvântul ar deriva de la „Glumețul din Kahlenberg”, al cărui nume era Wigand von Theben, un personaj din *Tyll Eulenspiegel*, o povestire populară comică germană. Acesta era un conte, ambasadorul Westfaliei la curtea lui Ludovic al XV-lea (1715-1774) al Franței, care nu stăpânea bine limba franceză. Din această cauză el pronunța incorect și stâlcea cuvintele, provocând râsul celor din jur. Totuși, nu există argumente solide care să susțină această etimologie.

Alți cercetători au presupus că termenul derivă din arabă – *kalembusu* („cuvânt echivoc”) sau din italiană – *calamo burlare* („a glumi cu condeiu”).

Majoritatea etimologilor consideră că există o legătură cu cuvântul francez *calembredaine* („glumă, prostie, mof”), fără a se putea totuși stabili un raport clar de derivare.

Din istoria calamburului

Calamburul este la fel de vechi ca și limbajul. Este cunoscut din antichitate de greci și romani fiind cultivat în operele lor de Cicero, Homer, Herodot, Aristofan, Eschil, Plaut ș. a.

În *Odiseea*, Homer întrebuițează un ingenios joc de cuvinte. Când ciclopul Polifem îl întreabă pe Ulise cum îl cheamă, acesta răspunde: „Nimeni!”. Mai târziu, după ce Ulise îl orbește pe Polifem și evadează, ceilalți ciclopi îl vor întreba cine l-a orbit, iar Polifem le va răspunde „Nimeni!”. Grație acestei stratageme lingvistice, Ulise și tovarășii lui reușesc să fugă, scăpând astfel de moarte.

Se spune că Alexandru cel Mare, cu o noapte înaintea asediului orașului Tir din Fenicia, a visat că a prins un satir. Aristander, sfătuitorul său, i-a spus că acesta este un semn bun, deoarece cuvântul grecesc pentru satir – *Satyros* se pronunță la fel ca și *Sa Tyros*, adică „al tău este Tir”. A doua zi orașul a căzut în mâinile sale.

Un calambur biblic cu intenții serioase îl găsim în *Noul Testament*, Matei, cap. 16, verset 18, unde Iisus Christos îi spune lui Petru:

„Și Eu îți spun: tu ești Petru (grecește: *Petros*), și pe această piatră (grecește: *petra*) voi zidi Biserica Mea.”

Preotesele oracolului de la Delphi își bazau adesea profețiile pe jocuri de cuvinte cu dublu înțeles. De exemplu, un

general care vroia să știe dacă să plece sau nu într-o călătorie, a primit următorul răspuns: **Domine, stes** („Stăpâne, rămâi”), dar care poate fi înțeles și ca **Domi ne stes** („Acasă nu sta”).

În Evul Mediu calamburul s-a răspândit în Europa, atât în literatura scrisă, cât și în cea orală.

Non Angli sed Angeli („Nu englezi, ci îngeri”) ar fi spus papa Grigorie I (Cel Mare) (c.540-604). Prin anul 590 se spune că papa Grigorie I întâlnind niște sclavi într-o piață din Roma care spuneau că sunt *englezi* ar fi zis: „Este prea bine, căci ei au fețele unor *îngeri*”.

Calamburul în Franța secolului 16 a fost cultivat cu predilecție.

Un maestru neîntrecut al jocurilor de cuvinte a fost scriitorul francez François Rabelais (c. 1494-1553). În cunoscutul său roman *Gargantua* (1534) el grupează ingenios cuvintele dând naștere unor calambururi neașteptate:

jeunesse („tinerete”) și **jeu n'est ce?** („nu este joc”)

service divin („serviciu divin”) și **service du vin** („serviciu al vinului”)

á propos și **ápre aux pots** („grozav la oale”)

les planettes („planetele”) și **le plats nets** („blidele goale”)

În Anglia calamburul este denumit *pun*. În epoca elisabetană, calambururile erau foarte la modă și sunt deseori întâlnite în comediile lui Shakespeare. Printre alți scriitori englezi care s-au servit de calambururi în opera lor se numără Alexander Pope, James Joyce, Vladimir Nabokov, John Donne sau Lewis Carroll.

În 1768 Denis Diderot (1713-1784), filozof materialist, scriitor și estetician francez (1713-1784) folosește pentru întâia oară în lume denumirea de **calambur**.

Părintele calamburului modern este considerat Geoges-François Mareschal, marchiz de Bièvre (1747-1789) care,

în 1771, a scos un almanah al calambururilor. Bièvre a ajuns protejatul lui Ludovic al XV-lea, el însuși un mare amator de jocuri de cuvinte.

Iată câteva mostre din pildele lui Bièvre:

Părăsind cândva localitatea Spaa din Belgia, spunea:

„Je m'en vais **de ce pas**” (Spaa și „de ce pas” – „imediat”).

Când i se vesti decesul unei mari personalități zise:

„**Fausse nouvelle!**” („Știre falsă”)

Iar când interlocutorul îl asigură că știrea e adevărată, răspunde:

„Desigur, de aceea am zis și eu **fosse nouvelle!**” („mormânt proaspăt”).

Pentru mormântul soțului balerinei Miré propuse următorul epitaf muzical:

„**La-Mi-Re-La-Mi-La**” („La Miré l'a mis la” – „Miré l-a băgat aici”).

Aflând că celebrul actor Molé se îmbolnăvise pe neașteptate, exclamă:

„Oh! quel **fat alité!**” („fat alité” – „prostănac bolnav” și „fatalité”).

Ludovic al XVIII-lea (1755-1824) aflându-se pe patul de moarte și văzând pe figurile medicilor că nu mai avea nimic de sperat, le-a zis:

„Allons, finissons-en! **Charles attend.**” („Să terminăm odată! Carol așteaptă”, cu aluzie la succesorul său Carol al X-lea), ultimele cuvinte pronunțându-se identic cu **charlatans** („șarlatani!”).

„Calamburul este găinațul spiritului care zboară” a afirmat Victor Hugo (1802-1885) printr-un personaj – Tholomyès – din romanul *Mizerabilii* (partea I, cartea a 3-a, cap. VII). Dar mai departe acesta adaugă: „Depart de mine intenția de a insulta

calamburul! Îl cinstesc pe măsura meritelor lui: nimic mai mult. Tot ce există mai măreț, mai sublim și mai încântător pe lumea asta, și poate chiar dincolo de ea, a făcut jocuri de cuvinte...” Hugo s-a servit adesea de calambururi în opera sa.

Calambururi românești

Calamburul în literatură

Jocurile de cuvinte, în general, și calambururile, în special, se regăsesc adesea în operele literare ale autorilor români. Ele au fost cultivate de către cei mai reprezentativi și mai valoroși scriitori, dar și de unii mai puțin cunoscuți. Se întâlnesc atât în proză, cât și în poezie. Calamburul este cunoscut și utilizat de la începuturile literaturii române până în prezent.

În poemul eroico-comic *Țiganiada* (1800) a lui Ioan Budai-Deleanu (c. 1760-1820) găsim următorul calambur bazat pe polisemia cuvântului *drept*:

„Întâi lui Lăpăduș capul sparsă,
Apoi lui Mugurel falca **dreaptă**
O făcu **strâmbă**”;

Anton Pann (c. 1795-1854) a scris în 1847 *Povestea vorbeii*, o comedie a jocurilor de limbaj din care nu lipsesc nici calambururile:

„Când nu-ți sună-n buzunare,
pățimești de **galbinare**” (galbini n-are)
„Bună ziua, măi **nea vere!**” (= neavere)
„Te găsește boala **gălbînării** și frigurile pungii”

• Scrieri macaronice

Scrierile macaronice sunt versuri sau texte în proză în care cuvintele și formele limbii naționale sunt amestecate cu cuvinte latinești, latinizante sau cu alte cuvinte străine. Uneori apar jocuri de cuvinte bilingve sau sunt folosiți termeni hibridi, de pildă cuvinte vernaculare cu terminații latinești. Stilul macaronic este unul glumeț, caricatural și pestriț. De multe ori textele macaronice parodiază și satirizează snobismul și pedantismul unor personaje sau ridiculizează influențele artificiale și exagerate ale anumitor limbi străine în anumite perioade ale istoriei. Alteori astfel de texte au un scop pur umoristic și distractiv și ele sunt create doar din simpla plăcere a unor vorbitori sau scriitori de a se juca cu limbile, de a transforma cuvintele propriei limbi în cuvinte străine sau viceversa, prin adăugarea unor terminații sau prin modificarea scrierii și a pronunțării.

Genul a fost inițiat de italianul Tifi Odasi care în jurul anului 1489 a publicat *Macaronea*, un poem comic scris într-un amestec de latină și italiană. În secolele 16 și 17, astfel de texte umoristice scrise într-o latină macaronică erau foarte populare, mai ales în Italia.

Se pare că termenul de „macaronic” a fost introdus de italianul Teofilo Folengo, care în 1517 a scris un poem epic macaronic (*Baldo*) și care explică că „arta macaronică” este astfel denumită după *macaroni* („macaroane”), un „amestec rudimentar, grosolan și rustic de făină, brânză și unt.”

În fragmentul de mai jos din *Istoria unui galbân* (1844), a lui Vasile Alecsandri (1821-1890), sunt criticate cu severitate tendințele italianizante ale lui Ion Heliade Rădulescu, de după 1840, precum și limba artificială a poemului *Stanțe epice* de C. Aristia:

„GALBÂNUL:...Și trebuie să mărturisesc că el agiunsesse la o ghibăcie atât de măiastră în măsluirea cărților, încât ar fi meritat cu toată dreptatea o odă *escamotofilă* în soiul acelei adresate d-lui Rodolfo de d. Eliad marele *ammiratore della prestidigitazione*.

PARAUA: (*boldind ochii*) Ce cuvinte sunt aceste?

GALBÂNUL: Aceste sunt câteva cuvinte dintr-o nouă limbă românească ce se descopere acum la București.

PARAUA: Dar *escamotofil* ce bazaconie este?

GALBÂNUL: *Escsamotofil* e văr primar cu *brațalba*, cu *lungumbra* și frate de cruce cu *Broascăoaietaurie* și cu *impercaicoifagi* ale d-lui Aristia.”

Franțuzismele exagerate ale lui Guliță din *Chirița în provincie* (1852) sunt arhicunoscute: *furculision*, *fripturision* etc.

În vodevilul *Rusaliile* (1860), Alecsandri ia în derâdere creațiile artificiale ale vremii și critică tendințele latiniste ale unora dintre contemporanii săi:

„GALUSCUS: Ascultă,

Suzană, ești belă, ești chiar florelinte,

Ș-a tale belețe mă scoate din minte!

Ești belă! și chipu-ți treptat se belesce,

Și anima-mi, belo, amând vestezesce!

Te am cu pășiune, te am cu ardoare

Și amoarea-mi vibrează lâng-a a ta pudoare,

Te am, și de acuma viața mea toată

Va fi pentru tine oficiolată!

SUZANA: Nu te-nțeleg, domnule, ce vrei să-mi spui... Tot zici că m-ai... tot pomenești de pășune, de flori de linte, de moare, de putoare... Ce limbă grăiești, că parcă se bat calicii în gura d-tale?”

În parodia *Romeo și Julieta la Mizil* (1907), George Ranetti (1875-1928) transpune piesa lui Shakespeare în condițiile orașului Mizil. Unul din personaje, Conu Nae Naie, definește astfel disensiunile dintre partidul conservator și cel liberal:

„Reprezentăm partiuri ce se combat sans cesse,
Eu sunt pentru tradiții, et vous pentru progres.”

Studentii din Iași, după mărturia lui D. Florea – Rariște²⁵, își amenințau gazdele, în timpul iernii, cu arderea gardurilor și a cotețelor de pe lângă casă, într-o latinizare macaronică glumeață:

„Si non fecit gazda focum
Ardunt gardum cotețumque.”

Lingvistul și academicianul moldovean Nicolae Corlăteanu (1915-2005) amintea într-o conferință despre limba română²⁶ de vorbirea macaronică care circula pe vremea ocupației austriece în Bucovina:

„*Ein popă ging odată mit o iapă zum căpăstru. Aber de la un zeit încoace iapa wollte nicht să meargă. Haide, iapă, sagte popa, aber iapa în veci se culcă.*”

O formulă macaronică amuzantă este:

„C'est la vie, toujours parchive!”

Ultimul cuvânt, *parșiv*, deși sonor se potrivește bine în context, nu are nimic cu franceza, originea sa fiind în realitate slavă.

În ultimul timp câștigă tot mai mult teren „romgleza”: un amalgam de termeni din engleză cu cuvinte neaoșe. Romgleza este o limbă bizară în care pe structurile gramaticale românești se suprapun substantive, adjective și chiar verbe luate din engleză.

---

²⁵ În *Buletinul Institutului de Filologie Română «A. Philippide»*, V, p. 195

²⁶ Conferința științifică „Limba română este numele corect al limbii noastre”, Chișinău, 20-21 iulie, 1995, prezentată în Parlamentul Republicii Moldova.

INDICE

- Ambigramă / 204
Anagramă ciclică / 59
Anagramă din frază / 47
Anagramă ilustrată / 67
Anagramă multiplă / 49
Anagramă perfectă / 10
Anagramă simplă / 41
Anagramă sinonimică / 45
Anagrame / 9
Analogogrif / 66
Antigramă / 46
Antipodo / 63
Aptagramă / 46
Artificiul pangramatic – v.
    pangramă / 191
Bifronte – v. polindrom / 55
Bipalindrom / 100
Calambur / 128
Carte de vizită literală / 68
Carte de vizită palindromică / 69
Copertă literară / 69
Culmi / 211
Cuvânt descrescând/crescând
    anagramat / 65
Deraieri lexicale / 151
Dialog palindromic / 112
Expresie palindromică / 102
Holorimă / 200
Încurcături de limbă / 158
Jocul pangramatic – v. pangramă /
    191
Lipogramă / 170
Metabigramă / 61
Metateză / 45
Palindrom / 73
Palindrom silabic / 101
Pangramă / 191
Pătrat palindromic / 108
Pătratul Sator / 73
Perle / 207
Polindrom / 55
Polindrom silabic / 57
Propoziție palindromică / 81
Propoziție polindromică / 58
Rima totală – v. holorimă / 200
Scioglilingua – v. încurcături de
    limbă / 158
Scrieri macaronice / 201
Tautogramă / 191
Tetrapalindrom / 101
Traduceri / 208
Transpoziție / 61
Tripalindrom / 101
Versuri retrograde – v. palindrom /
    73

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- AMARIEI, Nicolae, **Dicționar de anagrame**, Ed. ONIX, Cluj-Napoca, 2001.
- ANDREI, Nicolae, **Îndreptar rebusist**, Ed. Sport-Turism, București, 1980.
- BĂLĂNESCU, Tudor, et al., **Semiotica folclorului: abordare lingvistico-matematică**, Ed. Academiei, București, 1975.
- BERG, I., **Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre**, Ed. Vestala, București, 2003.
- BOZINTAN, Simona, **Dicționar de anagrame**, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005.
- DISRAELI, Isaac, **Curiosities of Literature**, London, 1807.
- ECKLER, Ross, **Making the alphabet dance**, Macmillan, London, 2001.
- GILDER, Alfred, **Anthologie des jeux avec les mots**, Le cherche midi, Paris, 2009.
- HOCKE, Gustave René, **Manierismul în literatură**, Ed. Univers, București, 1977.
- LĂZĂREANU, Barbu, **Cu privire la meșteșugarii cuvintelor**, Ed. Minerva, București, 1975.
- LEDERER, Richard, **The Word Circus**, Merriam-Webster, Springfield, 1998.
- MARCUS, Solomon, **Jocul ca libertate**, Ed. Scripta, București, 2003.
- MINCU, Marin, **Avangarda literară românească**, Ed. Pontica, Constanța, 2006.
- MORICE, Dave, **Dictionary of Wordplay**, New York, 2001.
- NICULESCU, Gheorghe, SMARANDACHE, Florentin, **Parada marilor enigme**, Ed. Offsetcolor, Râmnicu Vâlcea, 2003.
- PAMFILIE, Tudor, **Jocuri de copii**, București, 1909.
- SANDA, Gheorghe, **Enigmistica de la A la Z**, Ed. Tehnică, București, 2000.
- SANDA, Gheorghe, **Ghidul enigmistului**, Ed. Albatros, București, 1977.
- SĂTEANU, C., **Carnaval literar**, Ed. Albina, Iași, 1930.

- SIMION, Eugen, **Scriitori români de azi**, vol. I-III, Ed. Cartea Românească, 1978-1984.
- SPERANȚIA, Eugeniu, **Amintiri din lumea literară**, Ed. pentru literatură, București, 1967.
- VELICHI, Neculai, **Anecdotele științei**, Ed. Albatros, București, 1971.
- WHEATLEY, Henry Benjamin, **Of Anagrams**, London, 1862.
- ZAFIU, Rodica, **Diversitate stilistică în româna actuală**, Ed. Universității din București, 2001.

CUPRINS

INTRODUCERE	5
ABREVIERI ȘI SIGLE	8
I. ANAGrame	9
Din istoria universală a anagramei	17
Anagrama în literatură universală.....	28
Anagrama în România.....	34
Anagrame românești.....	41
Tipuri speciale de anagrame	55
Anagrama în enigmistică.....	67
Anagrame în alte limbi	71
II. PALINDROMURI	73
Din istoria universală a palindromului	73
Palindromul în literatura universală	80
Din istoria palindromului în România.....	85
Palindromuri românești	98
Palindromuri în alte limbi.....	116
Palindromul din cuvinte	118
Mic dicționar palindromic	119
III. CALAMBURURI	128
Originea cuvântului „calambur”	128
Din istoria calamburului	129
Calambururi românești	132
Calamburul în anecdote	144
Calamburul în mass-media	150
Calamburul ca problemă enigmistică	151
Deraieri lexicale.....	151
Calamburul în citate	153
Aforisme, proverbe și alte ziceri.....	154
Fraze contradictorii (aparent)	155
Proverbe răstălmăcite	156

IV. ÎNCURCĂTURI DE LIMBĂ.....	158
Încurcături de limbă din literatură	164
Șiboleț sau fața mortală a încurcăturilor de limbă	167
V. LIPOGRAME	170
Din istoria lipogramei.....	171
Lipograma în România.....	181
VI. PANGRAME.....	191
VII. ALTE JOCURI DE CUVINTE.....	200
VIII. UMOR.....	207
Traduceri.....	208
Anunțuri publicitare.....	210
Culmi	211
Știi bancu cu... ..	215
Umor și gramatică	216
Întrebări deștepte... răspunsuri și mai deștepte	219
Din „epoca de aur”	222
Umor bilingv	223
Sarabanda glumelor	225
INDICE.....	238
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	239